

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מקומה של משפחתו של משה בשליחותו למצרים

לפרשת יתרו (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

ג. בדרכו למצרים התרחש אירוע מסתורי

4. שמות ד' כד-כו:

(כד) וַיְהִי בְדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן, וַיִּפְגְּשׁוּהוּ ה' וַיִּבְקֶשׂ הַמִּיתוֹ. (כה) וַתִּקַּח צַפְרָה צֹר וַתִּכְרַת אֶת עֲרֶלְת בְּנָהּ וַתִּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר: כִּי חָתַן דָּמִים אֶתָּה לִי. (כו) וַיִּרְף מִמֶּנּוּ, אִזְ אִמְרָה: חָתַן דָּמִים לְמוֹלֵת.

החידוש הגדול ביותר שנתחדש לנו בראש פרשת יתרו הוא, שבעת יציאת מצרים הייתה ציפורה אשת משה ושני בניו אצל חותן משה במדין, ולא עם משה במצרים, ועתה מביא אותם יתרו אל משה. דבר זה עומד בסתירה למה שנאמר בפרשת שמות (ד', כ) כי משה לקחת את אשתו ואת בניו והרכיבם על החמור בשובו ארצה מצרים.

רמז לפתרון הסתירה הזאת מסתתר במילים שבפסוק ב בראש פרשתנו "אחר שלוחיך". ובכן, בשלב כלשהו, לאחר שמשה לקח עמו בשובו למצרים את אשתו ואת בניו, הוא שילח את אשתו, והיא שבה לבית אביה. אלא שרמז זה מחייב פירוט והנמקה: ראשית, מתי אירע דבר זה במהלך שליחותו של משה המתוארת על פני פרשות שמות, וארא, בא ובשלח? שנית, מה הייתה הסיבה לשילוחה של ציפורה אל בית אביה? ושלישית, מה הפירוש המדויק של התיבה "שלוחיך", או במילים אחרות: מהו 'המעמד האישי' של ציפורה לאור שילוחים אלו?

בשאלות אלו עסקו הפרשנים והביעו דעות שונות, ומתוך כל דעה שנשמעה בדברי הפרשנים ניתן להסיק מסקנה ביחס לשאלה: מה תפקידה ומה מקומה של המשפחה בחייו של 'איש השליחות'; האיש שחייו הם קודש למילוי שליחותו. ומעיר הרב אלחנן סמט, שאלה זו מתעוררת במקרא, אם במפורש ואם ברמז, גם בנוגע לאישים

משפחתו של משה – בפרשת שמות ובפרשתנו

בתחילת פרשתנו נאמר,

1. שמות י"ח, א-ו:

(א) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֵּהֵן מִדְּבַר מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי הוֹצִיָא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם. (ב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה אֶת צַפְרָה אִשְׁת מֹשֶׁה אַחַר שְׁלוּחֶיהָ. (ג) וְאֵת שְׁנֵי בְנֵיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֵחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הַיִּיטִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיהָ. (ד) וְשָׁם הָאֵחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיִּצְלַנִּי מִחֶרֶב פְּרַעָה. (ה) וַיָּבֵא יִתְרוֹ חֵתָן מֹשֶׁה וּבְנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֵתָן שָׁם הָרַח אֱלֹהִים. (ו) וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֵתָנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלַיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בְנֵיהָ עִמָּה.

פסוקים אלה מחדשים לנו מספר עובדות ביחס למשפחתו של משה. את הידיעות הקודמות בנושא זה מסרה לנו התורה בפרשת שמות.

א. לאחר שמשה ברח למדין, הושיע את בנות רעואל מיד הרועים והשקה את צאנן, ובעקבות כך הוזמן על ידי אביהן לאכול לחם.

2. שמות ב' כא-כב:

(כא) וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה לְשָׁבֶת אֶת הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת צַפְרָה בְּתוֹ לְמֹשֶׁה. (כב) וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הַיִּיטִי בְּאֶרֶץ נִכְרִיהָ.

ב. לאחר מעמד הסנה שב משה אל חותנו והודיע לו,

3. שמות ד' יח-כ:

(יח) ... אֵלֶכָה נָא וְאֲשׁוּבָה אֶל אַחֵי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם. (יט) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְּבַר: לֵךְ שָׁב מִצְרָיִם כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ. (כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֵת בְּנָיו וַיִּרְכְּבֻם עַל הַחֹמֶר וַיָּשָׁב אֶרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ.

בפסוק המצוטט לעיל) 'שילוח', מה שילוח האמור להלן – גט, אף כאן גט.

ר' אלעזר המודעי אומר: אחר שנפטרה ממנו במאמר... באותה שעה אמר לצפורה: לכי לבית אביך, ובאותה שעה הלכה לבית אביה ונטלה שני בניה...".

ר' יהושע הולך אחר הלשון 'שילוחים', שבמה שנוגע לאישה נשואה, פירושו בכל מקום גירוש בגט, ואב לכל המקומות הללו הוא מצות גירושין בספר דברים.

לעומת זאת, ר' אלעזר המודעי, מפרש: 'אחר שילוחיה' - 'אחר שנפטרה ממנו במאמר'. כלומר בנסיבות שאליהן נקלע משה, הוא הבין כי אין מקומם של אשתו ושל בניו במצרים, ולכן בקש מאשתו לחזור בינתיים לבית אביה. ואם כן, אין מדובר כאן בגירושין, אלא בפרידה זמנית מכורח הנסיבות. פרידה זו נקראת 'שילוחין' מכיוון שבפועל שילח משה את אשתו ואת בניו אל בית חותנו. אולם צפורה נותרה אשת משה אף בהיותה בבית אביה.

7. ראב"ע (בפירושו הקצר) מביא את שתי הדעות שבמכילתא בהיפוך הסדר:

"אחר שלוחיה" – יש אומרים, אחר ששלחה אל בית אביה מדרך מצרים. ויש אומרים שנתן לה גט.

ונראה שגם הרמב"ן מתחבט בין שתי האפשרויות הללו. אבל דעתם של רוב הפרשנים הראשונים היא שמשה לא גירש את ציפורה, ואת המילים "אחר שלוחיה" הם מבארים באחת משתי הדרכים: או כר' אלעזר המודעי, שהכוונה ששילחה לבית אביה להיות שם באופן זמני, אך לא שילחה מעמו מלהיות אשתו (כך פירשו רש"י, רשב"ם בפירושו הראשון, ר' אברהם בן הרמב"ם ור' יונה אבן ג'אנח בשם רס"ג, ראב"ע בפירושו הארוך, רלב"ג, חזקוני ומפרשים נוספים). או בהסבר המילה "שלוחיה" במשמעות חדשה ומפתיעה.

ראב"ע בביאורו הקצר מביא את פירושו של הפרשן הקראי ישועה³:

"וישועה אמר ששלוחיה הם דורון ומנחה, כמו "וינתנה (- פרעה את העיר גזר) [שְׁלָחִים לְבָתוֹ] [אשת שלמה]" (מל"א ט', טז). והטעם: אחר ששלחה דורונה. וזה הקרוב אלי."

כלומר, ראב"ע נוטה לפרש את פסוקנו כך: 'ויקח יתרו חתן משה את צפורה אשת משה, אחר שזו שלחה למשה בעלה שילוחים – דורונות לקראת חידוש המפגש ביניהם'.

נוספים, כגון שמואל הנביא¹ וכגון דוד מלך ישראל², והיא שאלה קיומית קשה, המלווה את אנשי השליחות המוסרים נפשם על קיומה, לעתים בנסיבות קשות, מאז משה רבנו ועד היום הזה.

חידוש נוסף שמלמדים הפסוקים שבראש פרשתנו נוגע לשם בנו השני של משה. בראשיתה של פרשת שמות (ב', כב) שמענו על הולדת בן אחד למשה ועל השם שניתן לו ועל נימוקו. והנה מלמדת פרשתנו על כך שלמשה שני בנים.

קיומו של בן נוסף, כבר נרמז בפרשת שמות, בתיאור שובו של משה למצרים: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בְּנָיו" (ד', כ). ומסתבר שתיאור ברית המילה "בדרך במלון" בהמשכו של אותו סיפור, מתייחס לבנו השני הזה של משה, אשר נולד ימים אחדים לפני צאתו של משה לדרכו אל מצרים. על כל פנים, שמו של בן זה, אליעזר, ונימוקו של השם לא נודעו לנו אלא עתה, בראש פרשת יתרו.

"אחר שלוחיה" – האם גירש משה את ציפורה?

'שילוח אישה' במקרא פירושו כרגיל גירוש מבת בעלה והתרת קשרי הנישואין עמה כך שתהא מותרת להינשא לאחר. ונשאלת השאלה, האם זאת כוונת הכתוב במקומנו?

אם אכן זו כוונת הכתוב, אפשר שאין צורך לענות על שתי השאלות האחרות שהצגנו: מתי אירעו 'שילוחים' אלו ומה הייתה סיבתם. הסיבה לשילוחי אישה בדרך כלל מבוארת במצוות התורה.

5. דברים כ"ד, א:

וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מִצָּא בָּהּ עֲוֹת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר פְּרִיטָתָהּ וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ.

ובכן, אין אנו צריכים להיכנס בדברים המעורבים בינו לבניה במה שנוגע לחיי משה: די לנו במה שגילתה התורה לצורך הסיפור הנוכחי, כי בשלב מסוים בחיי משה הוא 'שילח' את אשתו, ואין צורך לעסוק בשאלות הפרטיות הנוגעות לכך.

במכילתא דר' ישמעאל נחלקו תנאים בשאלה הנידונה כאן: מה היו 'שילוחיה' של ציפורה?

6. מכילתא דר' ישמעאל (מסכתא דעמלק פרשה א):

"ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה" – רבי יהושע אומר: אחר שנפטרה ממנו בגט. נאמר כאן 'שילוח' ונאמר להלן (- בדברים כ"ד, א,

1 שמואל הנביא מתואר כשופט, המוסר את נפשו לשם מילוי תפקידו (שמ"א ז', טו-יז). ובכל זאת, או אולי דווקא בשל זאת, "ולא הלכו בניו בדרכיו" (שם ח', ג).

2 שאלת היחס בין מנהיגותו התקיפה של דוד כמלך ישראל, לבין חולשתו כאב במשפחתו, מהדהדת בכל המחצית השנייה של ספר שמואל ב (החל מפרק י"א).

3 ישוע בן יהודה חי במחצית השנייה של המאה האחת עשרה בירושלים. תרגם את התורה לערבית וחיבר עליה פירוש שממנו נשתמרו קטעים בלבד. מפירוש זה מצוטט ראב"ע לעתים.

משה את אשתו אליו, אלא שהוא מכנה אותה בפירוש "אשתך" (פסוק ו), ואף הכתוב מכנה אותה "צפרה אשת משה". אין זאת, אלא שמעמדה של ציפורה כאשת משה לא היה מוטל בספק, ויתרו הבין בצדק, שעתה, לאחר היציאה ממצרים, הגיעה שעת איחוד המשפחה.

דעות הפרשנים שמשה לא היה צריך ליטול עמו את משפחתו

ראינו לעיל שדעת רוב הפרשנים, שמשה לא גירש את ציפורה, אלא שציפורה, מסיבה כלשהי, שבה באופן זמני לבית אביה עם שני בניה, ועתה משיב אביה אותה ואת בניה אל משה. השאלות שהפרשנים מתמודדים עמן הן אפוא, מתי אירע דבר זה שציפורה שבה לבית אביה, ומה הייתה סיבתו.

את הדעות השונות של הפרשנים נסדר בעקבות הרב סמט, בסדר כרונולוגי, לפי קביעתו של כל פרשן את הזמן המדויק שבו חזרה ציפורה לבית אביה. נתחיל במקדימים את שובה, קרוב ככל האפשר ליציאת משה ממדן למצרים, ונסיים במאחרים.

ר' עובדיה ספורנו:

הפרשן המקדים ביותר את שובה של ציפורה לבית אביה, ר' עובדיה ספורנו, טוען בעצם שמשה מעולם לא נטל עמו את אשתו ואת בניו בהליכתו למצרים, ואת האמור בפרק ד' הוא מפרש בהתאם. את נטילת הרשות שנטל משה מחותנו לשוב מצרימה.

12. ספורנו על פסוק י"ח:

"אלכה נא ואשובה אל אחי" – בין כך יהיו אשתי ובני אצלך.

"לך לשלום" – כי כן אעשה.

לשון היחיד בדברי משה מתפרשת לו אפוא: אלכה ואשובה אל אחי לבדי, והסכמת חותנו מתפרשת כנכונות, לא רק להליכת משה, אלא גם להשאת משפחתו אצל יתרו במדן. את פסוק כ' המתאר את שובו של משה למצרים, 'מפרק' ספורנו לשני חלקים.

13. ספורנו על פסוק כ':

"ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר" – להוליכם מן המדבר למדן ולבית חמיו.

"וישב ארצה מצרים" – הוא לבדו אחר שילוחיהם.⁴

8. קדם להם בפירוש זה רבי יונה אבן ג'אנח בספר השורשים שלו, שורש של"ח (וכן כתב רד"ק בספר השורשים שלו):

"וַיִּתְּנָה שְׁלָחִים לְבִתּוֹ", "לָכֵן תִּתְּנִי שְׁלֹחִים" (מיכה א', יד), "אַחַר שְׁלֹחֵיהָ" – ענינם מנחה ומתנה.

9. גם ר"י בכור שור סובר ש'שילוחיה' פירושו נדונייתה:

"כל מה שאדם נותן לבתו בשעה שמשאיה לבעל נקראים 'שלוחים', שעל ידי כן משלחה מביתו. וכן כתוב 'ויתנה שילוחים לבתו אשת שלמה' – שנתן אותה העיר שילוחים לבתו".

ומסביר הרב סמט, שחידושו של בכור שור הוא בכך שאת הכתוב "ויקח יתרו... את צפרה אשת משה... ואת שני בניה..." הוא מפרש לא ביחס להווה הסיפורי אלא ביחס לפעולה שנעשתה בעבר ושהיא המסבירה את בואו עם ציפורה אל משה בהווה (בפסוק ה):

"לאחר שהביא משה צפורה ובניה למצרים... אחרי כן ויקח יתרו את ציפורה ממצרים והביאה אצלו למדן, להיות עומדת ומשמרת... כיוון שראה שמשה מתאחר לשם, לקח את ציפורה משם להיות עומדת אחר שילוחיה – סמוך לשילוחיה, הקרקעות שניתנו לו כשנישאת לבעל, לעבדם ולשמרם"

10. ר"ע ספורנו מפרש "שילוחיה" – השליחות ששלחה ציפורה אל משה, ואלה דבריו:

"אחר שלוחיה" – אחר ששלחה אליו לדעת איזה מקום מנחתו. [הכוונה: באיזה מקום ייפסקו הנדודים במדבר ומשה ובני ישראל ינוחו בן] והודיע (- משה) שלא ינוח עד הר הא-להים ששם יעבדוהו... ולפיכך אחר יתרו לבוא עד היות משה ועמו שם" [כנאמר בפסוק ה']

11. ומסכם הרב אלחנן סמט

המאמץ של הפרשנים הללו לפרש את התיבה 'שילוחיה' בדרך שונה מן המקובל, נועד, בין השאר, כדי לא להידחק ולפרש שמשה הוא ששילח את ציפורה, ובכל זאת אין אלו גירושין.

נראה שצודקים המפרשים הנמנעים מלפרש כר' יהושע, שמשה גירש את ציפורה. ושני טעמים לכך: ראשית, האישה המגורשת מבית בעלה אינה נוטלת את בניה עמה. הללו נשארים בבית אביהם. אולם האישה הנפרדת זמנית מבעלה בגלל קשיים כלשהם, היא ודאי תיטול את בניה עמה, וכשם שהיא נותרת אשת אישה, אף הילדים שבחזקתה ממשיכים להיות בניו.

שנית, אם משה גירש את אשתו, מה עלה על דעתו של יתרו להשיבה אל משה? וכי בגלל שמשה וישראל יצאו ממצרים בטלה הסיבה שבגללה גירש משה את אשתו? ולא זו בלבד שיתרו מניח כדבר מובן מאליו שעתה ישיב

4 ספורנו משתמש במילים "אחר שילוחיהם" ורומז לכאורה לנאמר בפרשתנו "אחר שלחיה", אולם, כזכור מן הסעיף הקודם, בבואו לפרשת יתרו לא פירש ספורנו את המילים הללו ביחס לשילוחי משה את ציפורה, משום שאין זה סביר כלל שהחזרתה מן המדבר לבין אביה, עוד בטרם יצא משה למצרים, תיזכר בפסוק זה. ועל כן מפרש ספורנו "אחר ששלחה אליו לדעת מקום מנחתו".

שארע בעת שעכבה מילת אליעזר. ואלו הם דברי ראש הישיבה רבנו סעדיה ז"ל.

שלא כפירושו 'הארוד', פירושו 'הקצר' – הלא הוא תרגום התורה של רס"ג לערבית – נשתמר בידנו, וחיידושי הפרשניים תורגמו לעברית על ידי ר"י קאפח.

16. את פסוק כ מתרגם-מבאר רס"ג בדרך זו:

ויקח משה את אשתו ואת שני בניו וירכבם על החמורים וישלחם וישב ארצה מצרים...

17. וביאר ר"י קאפח את התיבה שהוסיף רס"ג

'וישלחם':

"אחר שהחזיק בדרך, נמלך בדעתו ושלח את אשתו ואת בניו אל יתרו, ושב לבדו לארץ מצרים."

אם כן, הרכבת משה את אשתו ובניו על החמורים לא הייתה להביאם עמו למצרים, אלא להפך, להשיבם למדין. בכך דומה פירושו של רס"ג לפירוש ספורנו, אלא שאין הוא סובל מן הקשיים שהקשינו על פירוש ספורנו. כלומר לדעת רס"ג, משה חזר בו מדעתו ליטול את אשתו ואת בניו עמו למצרים עוד בתחילת הדרך, והורה לציפורה לשוב לבית אביה. אירוע המילה במלון התרחש בדרך חזרתה, ומשה, שהמשיך בדרכו למצרים לפני כן, לא נכח בו לדעת רס"ג. לפיכך פירש רס"ג כי "ויפגשהו" בפסוק כד, פירושו שהמלאך פגש את אליעזר, בנו של משה, ומילתו של הבן נעשתה בידי ציפורה, משום שמשה כלל לא היה אז במלון.

לדעת הרב סמט, המסקנה שיש להסיק מפירושו של רס"ג ביחס למקומה של המשפחה בשליחותו של משה דומה לזו שהסקנו מפירוש ספורנו. ההבדל ביניהם הוא שלפי ספורנו, משה תכנן מראש שלא להביא את משפחתו עמו למצרים, ואילו לפי רס"ג בתחילה סבר משה לקחתם עמו, ואחר כך התעשת וישלחם חזרה למדין. וזהו גם הקושי בפירושו: מה חשב משה מעיקרא ומה חשב לבסוף? ובעיקר, מה גרם לו לשנות את דעתו? אין בכתוב תשובות לשאלות אלו.

ר' אברהם אבן עזרא:

ראב"ע מאחר את שובה של ציפורה למדין בשלב נוסף: לדעתו קשורה חזרתה למדין באירוע שהיה "בדרך במלון", והוא שגרם לה לשוב. בהתאמה לכך מקבלת חזרתה משמעות מיוחדת ושונה ממה שהייתה לה עד עתה, כפי שנבהיר להלן.

ראב"ע מחלק את דבריו בעניין זה בין פירושו לפסוק כ לבין פירושו לפסוק כד (שניהם בביאור הארוד), ואנו ננסה להציג את פירושו בדרך שיטתית. ראשית, מברר ראב"ע מי הם "בניו" של משה שאותם לקח ביחד עם אמם למצרים. הבן הראשון הוא גרשום כמובן, "ובנו השני הוא אליעזר – נולד עתה בהנבאו" – כלומר, בעת

המסקנה מפירושו של ספורנו היא שבנסיבות הקשות שבהן היה על משה לפעול להוצאת בני ישראל ממצרים, אין מקום כלל להבאת המשפחה למצרים! אדרבה, יש להשאירה במקום שתוכל להמשיך את חייה הנורמליים, כך ששליחותו של משה לא תפגע במשפחתו מחד, ושהטיפול במשפחתו לא יפריע למשה למלא את שליחותו מאידך.

לדעת הרב סמט, פירושו של ספורנו דחוק מהסיבות הבאות:

א. אין זה סביר שבעת שמשה היה רועה את צאן יתרו אחר המדבר (ג', א) היה מביא אל המדבר את אשתו ואת בניו. הרועה את הצאן במדבר מצוי בתנועה מתמדת על פני מרחבים גדולים, ומה תעשה אישה מטופלת בשני ילדים לבדה במדבר?

ב. שובו של משה מן המדבר אל יתרו חותנו מתואר כבר בפסוק יח, ושם היה צריך אפוא לכתוב את חלקו הראשון של פסוק כ. וכי כאשר שב משה אל יתרו חותנו, השאיר את אשתו ואת בניו במדבר, ורק לאחר הסכמת חותנו חזר שוב למדבר להביא את אשתו ואת בניו? אתמהא.

ג. פירושו של ספורנו בפרשת שמות מחייב את פירושו הדחוק בפרשת יתרו כי "אחר שלחיה" פירושו אחר ששלחה היא אליו לברר את מקום מנוחתו.

רבי סעדיה גאון:

פירושו 'הארוד' של רב סעדיה גאון לספר שמות שנכתב בערבית מצוי בידנו רק בחלקו הקטן (ראה 'פירושי רב סעדיה גאון לספר שמות', מהדורת יהודה רצאבי, ירושלים תשנ"ח). שחזור פירושו לעניינו אפשרי רק בסיוע הפרשנים דוברי הערבית מימי הביניים שהכירו את פירושו והביאו את דבריו. רס"ג מאחר את שובה של ציפורה רק במעט בהשוואה לר"ע ספורנו.

14. ר' אברהם בן הרמב"ם מזכיר את דעת רס"ג

בביאורו ל'ח, ב:

"אחר שלוחיה" – טעמו מה שביאר ר' סעדיה ז"ל, ששלח אותה מן הדרך אשר בין מדין ומצרים, כאשר יצאה עמו, והחזיר אותה אל אביה, כמו שקדם בפרשת ואלה שמות.

אולם באיזה שלב בדרך החזיר משה את ציפורה?

15. כך מובאים דברי רס"ג בספר השורשים של ר' יונה

אבן ג'אנח (שורש של"ח):

ויש מי שאמר ב"אחר שלוחיה" אחר ששלחה אל בית אביה, אמרו שמה שאמר הכתוב "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור" (ד', כ) ראוי שיהיה סמוך לו 'וישלחה אל בית אביה', ואחר כן "וישב ארצה מצרים" (שם). אמר: ולא היה משה עמה כשארע מה

בביאורו הארוך ל-י"ח, ב – "אחר שלחיה" – משלים ראבי"ע את פירושו לפרק ד' ומבאר את 'שילוחיה' של ציפורה.

20. **ראבי"ע:**

"אחר שנתן לה רשות במלון ללכת לבית אביה בשובו לבדו לארץ מצרים".

השאלה האם ראוי לו למשה ליטול את משפחתו עמו למצרים, מבחינת שיקול הדעת האנושי, יש בה צדדים לכאן ולכאן: מחד, הדבר יביא סבל על משפחתו, ואולי אף יקשה במקצת על משה את מילוי שליחותו מחמת הצורך לטפל במשפחתו. מאידך, הדבר עשוי דווקא לחזק את משה במילוי שליחותו: מאחוריו תעמוד משפחה התומכת בו. אף מבחינת המשפחה עצמה, ראוי הדבר שתהא שותפה לאירועים הגדולים העומדים על הפרק, ושייצאו יחדיו עם ישראל" כלשון ראבי"ע (המייחס מחשבה זו למשה).

קיומה של התלבטות מעין זאת אצל משה אנו מוצאים בפירושו של רס"ג: בתחילה לקח עמו משה את משפחתו למצרים, אך לאחר שכבר יצא לדרך גברה בו המחשבה ההפוכה והוא שילחם בחזרה למדין.

כל אלו הם שיקולים אנושיים לגיטימיים, וההכרעה בין השיקולים הסותרים הללו אמורה להינתן ביד האדם. הכרעתו של השליח אם אכן לערב את משפחתו במהלך שליחותו, ועד כמה לעשות זאת, תלויה גם באישיותו של השליח כמו גם ברצונם של בני ביתו ובמערכת היחסים המשפחתית.

במצבים כאלה אין ההשגחה הא-לוהית מתערבת בדרך כלל, אלא היא מותירה את ההכרעה בידי האדם. ראבי"ע חש היטב בדבר זה, ומכיוון שעל פי פירושו, ה' הוא שמנע משה את לקיחת משפחתו עמו למצרים, היה עליו לתת טעם מיוחד להתערבות זו בחייו של משה. לא מחמת הטעמים הקודמים מנע זאת ה' ממנו, אלא מחמת טעם הקשור במהות שליחותו של משה:

ולא הייתה עצה נכונה (- מחשבת משה לקחת עמו את משפחתו), כי הוא בא להוציא ישראל, והם יראו שבא עם אשתו ועם בניו לגור שם.

לדעת הרב סמט, לשיטת ראבי"ע, הנביא שליח הא-ל במקרא נתבע להעמיד לרשות משלחו לא רק את פעילותו הישירה הנדרשת ממנו לצורך מילוי שליחותו, אלא את כל אישיותו: את חייו הפרטיים, את עברו ואת עתידו. במסגרת התביעה הטוטאלית הזאת מן השליח להעמיד את כל כולו לרשות תפקידו, כלולה אף משפחתו. לכן, להבאת משפחתו של משה למצרים או לאי-הבאתה, ישנה משמעות החורגת מן השיקולים האישיים של משה, כיצד ישפיע הדבר על יכולתו לפעול. העם הנושא עיניו אל משה, נושא עיניו אף אל משפחתו, והבאתה או

שמשה הפך להיות נביא, במעמד הסנה. ואם כן בשוב משה למדין ובצאתו למצרים היה בנו השני בן ימים אחדים. ומדוע לא המתין משה במדין עד ליום השמיני ללידת בנו כדי למול אותו? ראבי"ע אינו מבאר דבר זה, ורמב"ן משלים זאת.

18. **רמב"ן:**

"ובעבור כי היה דבר המלך נחוץ – לא מל אותו".

הרי ה' ציווה את משה "לך שב מצרים" (ד', יט), ועל משה מוטלת המשימה להתחיל למלא את שליחותו להוציא את ישראל ממצרים. האם הוא רשאי לעכב את קיום דבר ה'? כדי למול את הבן הנולד יש להתמתין ליום השמיני, ואחר כך יש להתמתין ימים אחדים נוספים עד להירפאו. משה יכול היה ללכת למצרים לבדו, אך

19. **ראבי"ע:**

"חשב להוליך אשתו ובניו למצרים, ושייצאו יחדיו עם ישראל".

צירופה של מחשבה זו עם דחיפותה ונחיצותה של שליחותו הביאו את משה לצאת לדרך עם בנו התינוק שלא נימול עדיין. והנה

"הייתה קבלה בידם, שלא יומל הבן ביום השמיני אם הוא חולה או הוא בדרך, שאין יכולת במוליכו להתעכב. ובעבור כי משה לא יוכל להתעכב בשליחות השם, ראה בעצתו שלא יומל, כי יסתכן הנער אם יוליכו אותו בדרך".

זו הסיבה שאף בהיותו בדרך במלון ביום השמיני ללידת בנו, לא מל משה את בנו. לפי מחשבתו של משה, רק בבואם מצרימה הוא יוכל למול את בנו. מהו, אם כן, פשר האירוע שאירע בדרך במלון? לדעת ראבי"ע זוהי הבעת הסתייגות א-לוהית מתכניתו של משה:

"והנה שלח השם מלאך להזכיר משה שיניח עצתו (- לקחת עמו את אשתו ואת בניו), ויומל הנער, וילך לו (- משה למצרים) לבדו, והנער יהיה עם אמו עד שיתרפא".

גם חז"ל והמפרשים האחרים ראו באירוע במלון ביקורת על משה שלא מל את בנו, אולם בפירושו של ראבי"ע יש חידוש: הביקורת על כך שלא מל, איננה אלא ביקורת על תכניתו ליטול עמו את משפחתו למצרים! לו הייתה זו תכנית רצויה, היו שיקוליו של משה שלא למול את בנו נכונים. באמצעות התגלות המלאך, המורה למשה ולציפורה שעליהם למול את בנם, מקבל משה הוראה עקיפה להמשיך בדרכו למצרים כשהוא לבדו, שהרי עיכוב השליחות הא-לוהית עד שיתרפא הילד אינה באה בחשבון. ואם כן, ציפורה היא שתישאר במלון ימים אחדים עד שהילד יתרפא, ואחר כך תשוב עם שני בניה לבית אביה.

עליה בתחילת הסיפור, כי משה נטל עמו את אשתו ואת בניו. נושא זה אינו שולי בסיפור, שכן הוא נוגע לעצם תוכנה של שליחותו הנבואית של משה.

ר' אלעזר המודעי במכילתא (רש"י):

המאחר ביותר את שובה של ציפורה למדין במחנה המפרשים הנידון בסעיף זה, הוא ר' אלעזר המודעי שדבריו במכילתא הובאו באופן חלקי לעיל. נביא עתה את דבריו במלואם.

22. ר' אלעזר המודעי במכילתא:

ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה" – ... ר' אלעזר המודעי אומר: אחר שנפטרה ממנו במאמר. שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה 'לך הוצא את עמי בני ישראל ממצרים', שנאמר: 'וְעַתָּה לָכֵה וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרֹעֹה' (ג', י), באותה שעה נטל אשתו ושני בניו, והיה מוליכם למצרים, שנאמר: 'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיֵּרָדְבָם עַל הַחֲמֹר וַיָּשֶׁב אֶרְצָה מִצְרָיִם' (ד', כ). באותה שעה נאמר לאהרן 'לֵךְ לְקַרְאֵת מִשֶּׁה' (שם כז). יצא לקראת משה וחבקו ונשקו. אמר לו: משה, היכן היית כל השנים הללו? אמר לו: במדין. אמר לו: מה טף ונשים אלו עמך? אמר לו: אשתי ובניי. אמר לו: ולאן אתה מוליכם? אמר לו: למצרים. אמר לו: על הראשונים אנו מצטערים, ועכשיו נצטער גם באלו! באותה שעה אמר לציפורה: לכי לבית אביך. ובאותה שעה הלכה לבית אביה ונטלה שני בניה. לכך נאמר "אֲחֵר שְׁלוּחֶיהָ".

רש"י, בפירושו ל-י"ח, ב מאמץ דעה זו, והוא מביא את דברי המדרש הללו תוך קיצור ועיבוד שלהם. ומסביר הרב סמט, שהנימוק שמשמע אהרן באזני משה למניעת הכנסתם של ציפורה ושני הבנים למצרים, דומה לכאורה לזה שבדברי ראב"ע. אולם באמת אין הנימוקים זהים: נראה כי אהרן אומר את דבריו מתוך חמלה על אשתו ועל בניו של משה: "ועכשיו נצטער גם באלו!". זהו נימוק של קרוב משפחה המיצר על הכנסת אשת אחיו ובניו של אחיו לגלות מצרים המרה. ושים לב: דו-שיח דמיוני זה שבין אהרן למשה, נכנס על ידי הדרשן מיד אחר המילים "וַיִּשְׁק לּוֹ" (שבסוף פסוק כז), ולפני שמשא מגיד לאהרן "אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' אֲשֶׁר שָׁלַחוּ" (בפסוק כח). כלומר, לא לשליחותו הנבואית של משה, שעליה עדיין אינו יודע, דואג אהרן אלא לטובתם של בני משפחתו. הנימוק שבדברי ראב"ע, לעומת זאת, הוא נימוק של ה', המתנגד להבאתם של ציפורה ושני הבנים למצרים, והוא נובע מן הפגיעה שיש בכך בתוכן שליחותו של משה, כפי שהוסבר לעיל.

אי-הבאתה היא בבחינת מסר נבואי ביחס לעם. לפיכך, שאלה זו אינה עניין אך למשה האיש, אלא היא עניין לתוכן שליחותו, ותוכן זה הוא עניינו של ה' כמובן. משה אמור להופיע בקרב אחיו במצרים כדי לבשר להם.

21. שמות ג', טז-יז:

"פֶּקֶד פְּקֻדָּתֵי אֲתֶכֶם וְאֵת הָעֲשׂוֹי לְכֶם בְּמִצְרָיִם. וְאָמַר אֶעֱלֶה אֲתֶכֶם מֵעֵי מִצְרָיִם...".

העם נדרש להאמין שגאולתו קרבה, ואילו המשך השעבוד הוא בבחינת פרפורי הגסיסה של הגלות המרה הבאה אל סיומה במהרה. ובכן, מה היא המשמעות הסמלית של הבאת אשתו ובניו של משה למצרים? העם יראה את הנביא המבשר להם על גאולתם המהירה ממצרים, טורח למצוא דירה למשפחתו במצרים זו! האם לא יהא בכך סתירה לתוכן דבריו? אפשר שלמשה האיש הפרטי יהא הדבר נח וכדאי שאשתו ובניו יחכו לו בבית במצרים, אולם משה שליח הא-ל להוציא את ישראל ממצרים חייב לוותר על נוחות זו. שהייתו במצרים לצורך גאולת ישראל צריכה להבהיר לכול, כי זוהי שהייה זמנית קצרה. אף חיי האישיים צריכים להיראות חיי עראי, בהתאמה לתוכן נבואתו. הבאת אשתו ובניו למצרים יש בה אפוא כדי לחבל במהות שליחותו הנבואית, ועל כן מתערב ה' בהחלטתו של משה ומשנה אותה.

אלא שהסברו זה של ראב"ע מעורר שאלה חמורה: הייתכן שהנביא פעל בדרך מוטעית המנוגדת לכוונת ה', עד שה' העמיד אותו על טעותו? הנה תשובתו:

ואל תתמה, איך יחשוב נביא בדברי העולם דבר שאיננו נכון. כי הנה מצאנו דוד, ששאל אל נתן הנביא, היש ישר לבנות בית לשם, והוא השיב 'כל אשר בלבבך עשה וה' עמך' (שם"ב ז', ג בשינויים), ובלילה נאמר לו בנבואה שיאמר אל דוד שהוא לא יבנה הבית (שם, ד ואילך).

טעותו של נתן הנביא, כמו גם זו של משה, לא הייתה "בדברי העולם", אלא במה שנוגע לעצם שליחותם הנבואית. ובכל זאת, כל זמן שהנביאים פועלים על פי שיקול דעתם וללא הוראה א-לוהית מפורשת, הם עשויים לטעות.

יתרונו הגדול של פירוש ראב"ע הוא בכך שלפיו יש הסבר רחב בכתוב לחזרתה של ציפורה אל בית אביה.

אגב כך נפתרת בעיה אחרת: פרשת 'חתן דמים' מעוררת קשיים פרשניים חמורים, כידוע, אולם קושי מרכזי נוסף שהיא מעוררת הוא בהשתלבותה בהקשרה – בסיפור שיבתו של משה ממדין למצרים. מה מוסיפה פרשה זו לנושא הסיפור השלם שבתוכו היא משובצת? ראב"ע יענה על כך תשובה ברורה: פרשה זו משנה את אופי שיבתו של משה למצרים, ומבטלת את העובדה שקראנו

אך משה עונה לו תשובה ניצחת, ויתרו מודה לו! רמב"ן מביא מדרש זה בסוף פירושו לפסוק כ, ושמה בזכות מדרש זה 'הרשה' רמב"ן לעצמו להתעלם מדברי המכילתא ולחלוק עליהם.

את דעתו העקרונית במה שנוגע למעשהו של משה, שנטל את אשתו ואת בניו עמו, משמיע רמב"ן דווקא בפירושו לפסוק יט בפרק ד':

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבָּר: לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְּבַקְשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ.

ראב"ע מתקשה בפסוק זה: והרי כבר בפסוק שלפניו נאמר שמה נטל רשות מחותנו ואמר לו "אַלְכָּה נָא וְאֲשׁוּבָה אֵל אַחִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם".

לפיכך אומר ראב"ע:

אין מוקדם ומאוחר בתורה, ופירושו 'וכבר אמר'... ורבים כאלה.

כלומר, דבר ה' למשה בפסוק יט "כי מתו כל האנשים" קדם לנטילת הרשות שנטל משה מיתרו בפסוק יח.

רמב"ן כידוע מתנגד לשימוש הנפוץ שעושה ראב"ע בפירושו בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה", וחולק עליו במקומות רבים, וגם במקומו. לדעתו, דבר ה' נאמר למשה בדיוק במקום שבו הוא כתוב, דהיינו בין הנטילה שנטל רשות מיתרו בפסוק יח לבין לקיחת אשתו ובניו בפסוק כ. ועל הקושי שבו התקשה ראב"ע – אם כבר הודיע משה ליתרו על הליכתו למצרים, מה צורך עוד בדבר ה' אליו בפסוק יט – הוא עונה.

24. רמב"ן על שמות ד' י"ט-כ':

כאשר קיבל משה ללכת בדבר השם (- במעמד הסנה), וחזר למדין ליטול רשות מחותנו, היה סבור ללכת מתנכר (- מחופש, מפני פחדו מפרעה החפץ להרוגו). ולכן אמר אליו: "אַלְכָּה נָא וְאֲשׁוּבָה אֵל אַחִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאָרְאָה הָעוֹדִים חַיִּים" (פסוק יח). כלומר, אראה את אחיי העודם חיים ואשוב, כי הוא כדרך בקור (ויש גורסים: 'בחור') הנכסף לראות את אחיו.

כלומר, תכניתו הראשונה של משה הייתה להסתגל מחופש למצרים, כשהוא לבדו, על מנת לבדוק את השטח שבו הוא עתיד לפעול, ולשוב חזרה למדין. אלא שאז התגלה לו ה' וגרם לו לשנות את תכניתו:

ואז אמר לו ה' במדין (- בפסוק יט) "לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם", כלומר, קום צא מן הארץ הזאת, ושוב אל ארץ מצרים ואל תפחד שם, כי מתו כל מבקשי רעתך, ותהיה שם עם העם עד שתוציאם משם.

עתה יכול הוא לשוב למצרים בגלוי, ושלא על מנת לחזור למדין. דבר זה משנה את תכניתו של משה:

ולכן לקח אשתו ובניו (- כמבואר בפסוק כ, שהוא תולדת התגלות ה' אליו בפסוק יט), כי היה זה עצה נכונה

החולשה בפירוש זה, בהשוואה לכל הפירושים שהובאו עד עתה, היא בכך שאין הוא נסמך על דברי הכתוב כלל. דברי אהרן למשה אינם כתובים לפנינו וגם אינם רמוזים בשום דרך בלשון הכתוב. וזו הסיבה שדרשה זו, כמו גם פירושו של רש"י על פיה, אינם נסובים על הפסוקים בפרק ד' – שם אין להם אחיזה בשום פסוק (גם לא בפסוקים כז-כח שעליהם נסובה הדרשה!). רק בראש פרשת יתרו, בפרק י"ח, מופיעים בכתוב "שְׁלוּחֵיךָ" של ציפורה, ועתה יש מקום לדרשן (ולפרשן הבא אחריו) לשער מה היו הנסיבות שתוארו בסיפור קודם, שאליהן ניתן לייחס את השילוחין הללו; המפגש עם אהרן נמצא מתאים לכך.

רמב"ן: לקיחת המשפחה למצרים הייתה "עצה נכונה"
רמב"ן הכיר את שני הפירושים האחרונים שהובאו בסעיף הקודם: את המכילתא ואת רש"י שהביא אותה בפירושו ל-י"ח, ב ואת פירוש ראב"ע לפסוקים בפרק ד'. אף שלא הסתייג מפורשות מפירושים אלו, נראה מפירושו שלו כי לא הסכים עמם בנקודה עקרונית, והוא מנהל עמם פולמוס נסתר.

לדעת הרב סמט, הדבר שהפריע לרמב"ן ביותר בפירושים אלו הוא הביקורת המשתמעת מהם ביחס למשה: על פי פירושו של ראב"ע משה טעה בזיהוי הכוונה הא-לוהית, וה' היה צריך לפעול כדי לסכל את תכניתו להביא את משפחתו למצרים, ואף לפי פירוש המכילתא מתברר שמה פעל בדרך לא נכונה, ואהרן היה צריך להעמיד אותו על טעותו ולגרום לו להחזיר את אשתו למדין.

רמב"ן אינו מזכיר את הדעות שעליהם הוא חולק, לא את דעת ראב"ע ולא את דברי המכילתא המובאים ברש"י. רמב"ן מצא מדרש אחר – שמות רבה – שממנו משתמע כי בוויכוח מעין זה שהתנהל בין משה לאהרן – צדק דווקא משה!

23. הנה דברי המדרש (ד, ד):

"וילך משה [וישב אל יתרו חתנו]" (ד', יח) – ... למה נאמר 'וילך משה', להיכן הלך? שהלך ליטול אשתו ובניו. אמר לו יתרו: להיכן אתה מוליכן? אמר לו: למצרים. אמר לו: אותם שהם במצרים מבקשין לצאת, ואת מוליכן?! אמר לו: למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני לשמוע מפי הקדוש ברוך הוא 'אנכי ה' א-להיך', ובניי לא ישמעו כמו הם?! מיד: 'ויאמר יתרו למשה לך לשלום' – אמר לו: לך לשלום ותיכנס לשלום ותבוא לשלום.

במדרש זה יתרו משמיע באזני משה טענה מעין זו של אהרן (ובאמת, דומה יותר לטענתו של ראב"ע מדוע לא היה צריך משה להכניס את אשתו ואת בניו למצרים),

רמב"ן עונה על כך במקומות שונים בפירושו ארבע תשובות שונות.

התשובה הפשוטה ביותר נרמזת בפירושו של רמב"ן ל- י"ח, ב:

משה גירש את ציפורה, ועל כן היא שבה לבית אביה! שתי תשובות מציע רמב"ן לשאלה זו בפירושו ל-ד', כ. את הראשונה שבהן הוא מביא מדברי ראב"ע: **ור' אברהם אמר: "וישב ארצה מצרים" – הוא לבדו שב, כי כאשר פגש השם משה – נימול אליעזר, ובהתרפאו שבה ציפורה עם בניה אל אביה. וייתכן זה, כי בעבור שנימול אליעזר, לא היה יכול להביאו בדרך עד שיתחזק הילד, ולא רצה לעכב שליחותו של הקב"ה, ולכן עזבם במלון, וציווה אותה לשוב אל בית אביה בהתרפאו, וזהו שנאמר "אחר שלחיה".**

ומדגיש הרב סמט, שאין לטעות בדברי רמב"ן הללו: הוא מוכן לקבל מראב"ע אך ורק את ההסבר הטכני לשובה של ציפורה לבית אביה, אבל לא את המשמעות שראב"ע נתן לכך. האירוע במלון לא היה בגדר הוראה למשה מאת ה', שטעה בלקיחת אשתו ובניו. הרי ה' הוא שדחפו לכך! אלא שמה שאירע במלון (ורמב"ן נמנע מלפרש אירוע זה) שיבש את תכניתו הנכונה של משה, וצריך לראותו בגדר תאונה מצערת.

ההסבר השני שנותן רמב"ן לשובה של ציפורה באותו דיבור המתחיל:

גם אפשר שהלכו למצרים, וכאשר נתעכבו שם, נכספה אל אביה, ושלחה עם הבנים.

כלומר להסבר זה, שובה של ציפורה למדין הוא ביקור משפחתי של אישה המתגעגעת אל בית אביה. אבל אם כך, האם ראוי לקרוא לכך "אחר שלוחיה", והרי לא משה שלחה אלא היא ביקשה ללכת למדין? רמב"ן חש בקושי הזה, והנה תשובתו:

וזה טעם 'שלוחיה', כי פחד יתרו שמא היה דעתו לגרש אותה.

את התשובה הרביעית להימצאותה של ציפורה במדין מביא רמב"ן בשם מדרש שמות רבה (ה, יט) בפירושו לסופה של פרשת שמות (ה', כב). רמב"ן מעלה שם את ההשערה כי מעשה הכבדת הגזרות על ישראל נמשך ימים רבים עד לחידושו של המאבק בפרעה (המתואר בפרשת וארא).

25. כחיוזק להשערותו הוא מביא את דברי המדרש הללו:

"ויצאו נגשי העם ושטריו [ויאמרו אל העם לאמר: כה אמר פרעה, אינני נתן לכם תבן]" (ה', י) – כיוון שגזר (- פרעה) כן, הלך משה למדין ועשה שם ששה חדשים, ואהרן היה יושב במצרים, ואותה שעה החזיר משה אשתו ובניו למדין.

להולכים עמו⁵, כי בעבור זה יבטחו בו ישראל יותר. כי בהיותו בן חורין במדין, יושב בביתו בשלום עם בניו ועם אשתו, חתן כהן הארץ, לא יביא אותם להיות שם עבדים וימררו את חייהם בעבודה קשה, רק אם היה נכון לבו בטוח שייצאו בקרוב ויעלה עמהם לארץ כנען. ולא יצטרך בצאתם לשוב למדין לקחת אשתו ובניו משם.

המשפט האחרון בדברי רמב"ן הוא חזרה על דברי ראב"ע כי משה "חשב להוליך אשתו ובניו למצרים ושייצאו יחדיו עם ישראל". אלא שראב"ע חושב שזו הייתה עצה לא נכונה, ואילו רמב"ן רואה בכך עצה נכונה.

ברם את עיקר דבריו מפנה רמב"ן כנגד טענתו של ראב"ע כי הבאתם של ציפורה ושל בניה למצרים תפגע במסר הנבואי שעמו בא משה לישראל – "כי הוא בא להוציא ישראל, והם יראו שבא עם אשתו ועם בניו לגור שם". אדרבה, אומר רמב"ן, הבאתם למצרים רק תחזק את האמון בנבואתו של משה: היא תוכיח לישראל את ביטחוננו של משה בגאולתם המהירה של ישראל, שכן לולי כן לא היה מכניס את אשתו ואת בניו אל בית העבדים!

פירושו של רמב"ן מתאים למדרש שמות רבה רק בכך ששניהם מסכימים כי הבאת משפחתו של משה למצרים הייתה 'עצה נכונה'. אולם מבחינה פרשנית אין התאמה ביניהם: המדרש הרי מכניס את הדו-שיח בין משה ליתרו בעניין לקיחת האישה והבנים כבר לפסוק יח, ואילו רמב"ן טוען שבפסוק זה משה מתכוון ללכת לבדו למצרים על מנת לחזור למדין. רמב"ן חש בכך, ועל כן לאחר הביאו את דברי המדרש בסוף פירושו לפסוק כ, הוא 'מתקן' את פירושו הקודם:

ועל דעתם (- של הז"ל) ראוי שנפרש: אחרי שהסכימו בכך (- משה ויתרו שמה יקח את משפחתו עמו), ציווהו הקב"ה שישלים עצתו וישוב למצרים עם בניו ואשתו, כאשר פירשתי.

אלא, שאם תכניתו של משה ליטול את אשתו ואת בניו עמו למצרים הייתה 'עצה נכונה', ואף הקב"ה ציווהו "שישלים עצתו וישוב למצרים עם בניו ואשתו" וכך אכן עשה משה, נשאלת השאלה: כיצד הגיעה ציפורה בכל זאת עם שני בניה חזרה למדין, ומדוע אירע דבר זה? ועוד: מדוע הכתוב מכנה זאת "שלוחיה"? שאלות אלו קשות במיוחד דווקא לשיטת רמב"ן, משום שלדעתו הבאת המשפחה למצרים הייתה מעשה נכון וראוי.

⁵ מילים אלו אומר רמב"ן כנגד מילותיו של ראב"ע "וחשב להוליך אשתו ובניו למצרים... ולא הייתה עצה נכונה".

על פי פירוש זה, קשה עוד יותר להלום את הביטוי "אחר שלחיה", שהרי הנסיבות לבואה של ציפורה אל בית אביה ביחד עם משה הן ברורות, וקשה לכנות זאת 'שילוחין' של ציפורה.

ומסביר הרב סמט, שאף שהרמב"ן חולק על ראב"ע בשאלה אם עצת משה להביא את אשתו ובניו למצרים הייתה 'עצה נכונה', מסכימים שניהם כי להתנהלותה של משפחת הנביא יש תפקיד במילוי שליחותו. על פי ראב"ע, בהישארותה במדין, כשהיא מנותקת ממשה, תורמת המשפחה למסר הנבואי על היציאה הקרבה ממצרים, ולפי רמב"ן, דווקא בכניסתה למצרים היא תורמת לאותו מסר עצמו.

דווקא במדרשים השונים נידונה המשפחה מצד עצמה, ולא מצד תרומתה לשליחותו של משה: במכילתא נשמעת טענתו החומלת של אהרן: "על הראשונים אנו מצטערים, ועכשיו נצטער גם באלו!", ואילו בשמות רבה אנו שומעים את טיעונו הנגדי של משה: "למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על הר סיני לשמוע מפי הקב"ה 'אנכי ה' א-להיך' ובניי לא ישמעו כמו הם?".